

Varför har jag den här mamman och pappan?

Hans Bäckström

Många av de barn som är och har varit placerade i familjehem har svårt att få ihop sina liv, få begriplighet i vad som hänt och varför olika beslut fattats. Utifrån mångårig erfarenhet inom familjehemsvård beskriver jag i artikeln olika funderingar kring vad jag anser kan hjälpa barnen att gå ut i vuxenlivet med en känsla av delaktighet i och begriplighet kring sina livsöden.

Hans Bäckström, socionom i Lund 1983. Verksam som familjehemssekreterare i Malmö mellan 1985 –2001. Arbetar sedan 2001 i Lund som familjebehandlare inom kommunal öppenvård.

Har sedan slutet av 90-talet tillsammans med Ewa Näslund, Höör, utvecklat utbildningar riktade till familjehem ur släkt och nätverk samt arbetsmodeller och utbildningar riktade till socialarbetare kring att familjehemsplacera i släkt och nätverk.

Mailadress: h.backstrom@telia.com

Många av barnen som är familjehemsplacerade, deras föräldrar och övriga anhöriga kan oftast med tiden försonas med det faktum att barnen inte hade det tillräckligt bra hos sina föräldrar och därför inte kunde bo kvar hemma. Tankarna kan finnas kring bristande stöd från samhället i en svår situation, men ilskan och sorgen blir oftast kring hur omhändertagandet eller placeringen gick till och varför barnen bor just i det familjehem de gör. Ofta känner föräldrar och anhöriga att de inte heller kunnat vara med och påverka barnets framtid. Att fatta beslut om att ett barn inte längre kan bo kvar hos sina föräldrar är oftast det största och viktigaste beslutet som fattas både i barnets och familjens liv, med stora konsekvenser för många personer. Man gör en placering för att

skydda barnet och undvika en risk-situation hos föräldrarna men samtidigt så utsätter man barnet vid en placering för nya situationer och nya risker, något socialtjänsten sällan pratar med barnen eller deras föräldrar om inför en placering.

Bakgrund:

Jag har haft förmånen att, trots omorganisationer inom Malmö kommun, få behålla placeringar och kontakter med en del barn, föräldrar, släktingar och familjehem över en mycket lång tidsperiod, i vissa fall i nästan 20 år. Det har inneburit långa relationer och en kunskap om placeringarna som sträcker sig långt ut i barnens vuxenliv.

Familjehemsverksamheten i Malmö var från början en centraliserad verk-

samhet där de aktuella barnen ofta hamnade på barnhem i den akuta situationen och sedan placerades i de familjehem som ”var lediga”, ofta utan någon större kunskap om barnet, dess familj och historia. 1990 decentraliserades familjehemsverksamheten ut på olika distrikt. För mig innebar det att periodvis ensam ansvara för många placeringar och att hitta lösningar i akuta situationer inom en allt snävare familjehemsbudget. Det ledde till ett nära samarbete med socialsekreterarna redan i de akuta situationerna när barnen inte längre kunde bo hemma.

Vi tog hjälp av föräldrarna, barnen och övriga anhöriga i att hitta de akuta lösningar som de ansåg vara bäst för barnen och som vi från socialtjänsten kunde acceptera. Detta samarbete med familjerna ledde ofta till mer permanenta lösningar inom nätverket. Det förändrade arbetssättet ledde till att andelen släkt och nätverksplaceringar inom stadsdelen ökade markant till upp mot 50% på bara något år. Fortfarande kunde jag dock efterhand se att vi missade bra möjligheter inom nätverket och att den lösning som först presenterades av släkten inte alltid var den bästa för barnet. Det fanns kanske gamla konflikter och hemligheter som gjorde att lösningarna inte alltid blev optimala.

När modellen familjerådslag sedan kom till Sverige i mitten av 90-talet och vi prövade den på min arbetsplats så fick vi på ett annat sätt en helhetsbild, ansvaret delades mer mellan socialtjänst och barnets anhöriga och vi fick till ett mycket bättre samarbete med dem, även när det utmynnade i en placering i ett för barnet främmande

familjehem. I samarbetet med familjehemmen ur släkt och nätverk såg jag vilka svårigheter det kunde innebära och vilken specifik situation dessa familjer ofta hamnade i. Det ledde till att jag varit med och utvecklat modeller för stöd och utbildning till familjehem ur släkt och nätverk.

När jag nu sedan några år arbetar som behandlare i familjer där barnen fortfarande bor kvar hemma, trots att det finns bekymmer, så har det väckt ytterligare tankar kring familjehemsvården som jag här skall försöka förmedla.

När man arbetar nära ett barn och en familj som behandlare i öppenvård får man en fördjupad kunskap om resurser och brister hos föräldrar och viktiga personer i nätverket. Denna kunskap finns sällan när det är aktuellt med ett omhändertagande och man skall ta ställning till en eventuell familjehemsplacering. Denna kunskap är mycket svår att inhämta i en situation där det är aktuellt med en placering och varken barn, föräldrar eller anhöriga vill samarbeta med socialtjänsten. Den bristande kunskapen leder ofta till att det ej blir optimala lösningar för barnen.

Inför en placering.

Jag har ställt upp en mängd frågor som jag tänker kan behöva besvaras av socialtjänsten innan man gör en familjehemsplacering i ett för barnet främmande familjehem.

- Är det begripligt för barnet varför de placeras och varför de hamnar just i denna familj i den akuta situationen, även i ett långt perspektiv?

- Till vem har barnet störst tillit. Kan den personen hjälpa barnet att förstå vad som hänt, varför barnet skall placeras och varför det hamnar just i den familjen?
- Är det begripligt för föräldrarna var barnen hamnar och under vilka omständigheter. Ofta kan barnens föräldrar inse att barnen inte haft det bra och att något måste bli annorlunda hemma. Frågor som var barnen hamnar, hur de skall träffa och när barnen kan flytta hem, kan emellertid leda till stora konflikter med socialtjänsten.
- Blir övriga släktingar och anhöriga inbegripna i socialtjänstens oro? Är de lika oroliga och vad tycker de skall göras för barnens bästa? Har de egna förslag för hur barnens situation skall tryggas och hur föräldrarna kan få hjälp med att åtgärda de brister som finns i föräldraskapet?
- Är det verkligen dåligt för barnen att de får bo hos anhöriga under den första perioden när de inte längre kan bo hemma hos sina föräldrar? Är det att räknas som en "omplacering" som är skadlig för barnet när man måste flytta ex. från sin gamla mormor efter 6 månader till en kanske mer långsiktig lösning inom eller utom släkten? De personer som barnet då tillfälligt bor hos finns ju sedan kvar i barnets liv, även efter "omplaceringen".
- Är det möjligt för socialtjänsten att tänka i både korta och långa perspektiv på ett mer medvetet sätt i en situation när barnen far illa hemma? Att förhindra den dåliga situationen på kort sikt och sedan tillsammans med barn, föräldrar och anhöriga planera mer långsiktigt. Som det är idag blir ofta blir den akuta lösningen även den långsiktiga.
- Vem är expert, mormor som känner Kalle sedan 12 år, jag som familjehemssekreterare eller psykologen på BUP som kanske träffat Kalle sammanlagt 2 timmar? Expertkunskapen är mycket viktig men då som en av flera viktiga informationskällor.
- Hur mycket går vi på barnens behov när vi letar familjehem och hur mycket sker det utifrån ett vuxenperspektiv med familjehemssekreterarens egna värderingar som grund. Finns barnets och familjens historia och kultur med i tillräcklig utsträckning i beslutsunderlaget?
- Vilken hjälp får föräldrarna att avhjälpa de brister som ligger till grund för ett icke fungerande föräldraskap? Om inte, hur skall de kunna möta sina barn på ett bra sätt oavsett om de blir "umgängesföräldrar" eller om barnen flyttar hem? Många föräldrar blir kritiserade för att de hamnar vid "köksbordet" tillsammans med fosterföräldrarna vid besöken, istället för att ägna sig åt sina barn. Man kan tolka detta som ett ointresse från föräldrarna gentemot sina barn. Min erfarenhet är emellertid att många föräldrar är osäkra på hur de skall förhålla sig till sina barn, har inte följt deras utveckling och har inte kunskap i hur de skall kunna börja bygga upp en fungerande relation till sitt barn. Det gör

då att avståndet mellan föräldrar och barn blir bestående och de har svårare att bearbeta och prata om det som varit och är svårt i deras relation. Föräldrarna borde aktivt erbjudas möjlighet att arbeta med de brister som finns i deras föräldraskap och som är anledningen till placeringen. Detta bör inledas omedelbart efter ett omhändertagande. Många barn kommer aldrig att kunna flytta hem till sina föräldrar igen och då handlar det mer om att försonas med sitt livsöde och att kunna handskas med sina föräldrar än om en återförening och att man skall bo under samma tak. Även till detta krävs det ett medvetet behandlingsarbete från socialtjänstens sida.

- Hur skall det som sker runt barnet bli begripligt och möjligt för dem att påverka och förstå så att de kan gå ut i livet och kan förhålla sig till sina föräldrar och anhöriga, oavsett om man kunnat återförenas eller ej?
- Vad får familjehemmen för möjligheter att sätta sig in i och ta ställning till vad de kommer att involveras i? Generellt sett, vilken utbildning får de? Vilken handledning? Vad kommer det att innebära för de egna barnen? Hur skall man orka med ett barn som kanske bara kräver och kräver, behöver och behöver under hela uppväxten?
- Vad vet familjehemmen om att de kanske måste ge dubbelt av kärlek, omtanke och beröm för att nå upp till en nivå där barnen kan börja lita på dem. Hur skall man orka med det?
- Familjehemmens egna barn är oftast mycket viktiga och gör en stor insats utan att uppmärksammas och bli tillräckligt lyssnade på. Hur mycket tid ägnar socialtjänsten åt familjehemmets egna barn vid familjehemsutredning och hembesök?
- Vad vet barnen som är placerade om sina rättigheter? Att få göra sin röst hörd, att få sin historia med sig, att få träffa sina föräldrar och anhöriga under acceptabla, trygga omständigheter. Dessutom att få prata enskilt med sin handläggare på ett tryggt sätt, att kunna få säga både ja och nej till sina föräldrars önskemål och att bli behandlad utifrån sina egna individuella förutsättningar, både med stöd och krav.

Förändringsarbete.

Ett beslut om att ett barn inte längre kan bo kvar hos sina föräldrar är det största ingrepp som sker både i barnets, föräldrarnas men även i nära släktingars liv. Det är ett beslut som måste noga övervägas och när man bedömer de risker som kan finnas om barnet bor kvar hemma, väga detta mot de nya risker det kan innebära för barnet att flytta till en annan familj.

Det kanske är så att man i många familjer kan öka insatserna för att förbättra föräldraskapet och därigenom ge bättre förutsättningar för barnet att kunna bo kvar hemma, under bättre förhållanden. Detta är något som sker idag i många kommuner där man har ett allt större fokus på öppenvårdsarbete och att öka föräldrarnas kompetens. Dock kommer det alltid att fin-

nas situationer där barn kommer att behöva placeras utanför familjen, i familjehem eller på institution.

Min erfarenhet är, att om man förena släktens eventuella oro för barnets situation, deras specifika kunskap om barnet och dess historia med socialtjänstens generella kunskap om barns utveckling och behov, samtidigt som socialtjänsten är tydliga med lagstiftningens gränser, så är det en för barnet optimal situation. Familjerådslag eller nätverksmöten är två sätt att kunna förena nätverkets och socialtjänstens olika kompetenser.

När barnets trygghet inte kan garanteras kanske barnet under en period måste bo hos någon annan än föräldrarna, om möjligt i en för barnet bekant och trygg miljö, och man kan under tiden titta efter mer långsiktiga lösningar. Villkoren för föräldrarna bör vara att arbeta med att förbättra sitt föräldraskap och avhjälpa de brister som finns och att de påbörjar detta förändringsarbete genast.

Min tanke är att några behandlare bör arbeta tillsammans med föräldrarna och någon annan arbetar tillsammans med den unge, och att man därigenom får barnet och föräldrarna att påbörja ett förändringsarbete samtidigt. Sedan behöver familjen som barnet bor hos under den akuta situationen, stöd, handledning samt kanske praktisk och ekonomisk hjälp för att få vardagen att fungera. De skall huvudsakligen stå för mat, husrum och ett gott bemötande. Huvudsakliga arbetet med beteendeförändring kan ske inom eller utanför hemmet med hjälp av behandlare. Antagligen måste socialtjänsten även agera för att

skolan skall ge så optimala insatser för barnet som möjligt. Som det är idag får ofta anhöriga mycket lite stöd vid tillfälliga, akuta placeringar.

Dessa intensiva insatser leder förhoppningsvis till att den unge snabbt kan flytta hem igen, alternativt inte kan flytta hem men då utifrån att man har konstaterat brister som kanske inte kan avhjälpas inom rimlig tid. Socialtjänsten kan använda sig av nätverkets kunskaper om barnets och föräldrarnas behov, inför en mer långsiktig placering.

Placering.

Om barnet inte kan bo hemma kan man förhoppningsvis genom detta arbetssätt komma fram till ett beslut på ett sätt som är respektfullt för barnen, föräldrarna och övriga anhöriga. Man kan då istället arbeta intensivt på att barn och föräldrar kan hitta ett fungerande sätt att förhålla sig till varandra. Föräldrarna kan få hjälp med hur de på bästa sätt skall förhålla sig när de träffar sitt barn i familjehemmet eller i sitt eget hem. Denna föräldrakunskap eller föräldrautbildning kan avlasta föräldrarna från en del skuld och ge dem redskap att handskas med sitt barn på ett bra sätt. Om och när det blir möjligt med en återförening, eller vid barnens besök hemma, så är föräldrarna förhoppningsvis förberedda på att kunna hantera vardagsansvaret i föräldraskapet.

Att saker blir begripliga för barnen är det jag sett har kunna göra en stor skillnad för hur deras liv skall utvecklas. De måste inte alltid gilla det som beslutas men att bli lyssnad på, få reagera och ha människor runt sig som

bryr sig om dem och deras känslor är viktigt. För att göra detta måste man bygga relationer och för att bygga relationer måste de som är nära barnen, berömma, bekräfta och visa tålmod och kärlek.

Hur orkar man då som familjehem göra detta?

Jo genom att få beröm, bekräftelse och tydliga uppdrag där de vet vad som förväntas av dem och vad som är en rimlig ambitionsnivå. Oftast har familjehemmen bara sina egna barn som referensram vilket kan bli orättvist och omöjligt för fosterbarnen att leva upp till. Det kan då innebära att varken fosterbarn eller fosterföräldrar tycker att de någonsin lyckas och att man aldrig når upp till sina högt ställda förväntningar. Där har socialtjänsten tillsammans med barnens föräldrar och övriga anhöriga en viktig uppgift att hjälpa till att bedöma barnens behov och utveckling. Ett stöd till familjehemmen från barnens anhöriga kan innebära stora möjligheter för dem och för barnen i motsats till när familjehem, socialtjänst, föräldrar och anhöriga hamnar på "olika sidor".

Hur kan då socialtjänsten ge detta stöd?

Genom att nära följa familjehemmen och de placerade barnen, bygga relationer, skapa tillit och hitta gemensamma mål. Att ge förutsättningar, "ramarna" för familjehemmens uppdrag, men inom dessa ramar låta familjehemsföräldrarna ta ett ansvar som räcker livet ut, även efter att placeringen upphört. Man kanske inte alltid blir en ny "mamma och pappa" men blir man trovärdiga vuxna vars

omdöme barnen litar på, så kan det räcka långt för att kompensera de brister som finns hos föräldrarna. Socialtjänsten behöver ge ordentlig utbildning till familjehemmen, ge rimliga ekonomiska förutsättningar, ge ordentlig information och göra familjehemmen delaktiga i barnens liv och de beslut som fattas kring barnen, även om familjehemmen inte är någon "formell part". De är ju efterhand att betrakta som experter kring barnen och hur barnen kan förväntas reagera på olika situationer.

En förutsättning för att socialtjänsten skall kunna ge detta stöd är att man har möjligheter att prioritera familjehemsvården, att inte alla insatser styrs utifrån akuta situationer utan att man kan bygga trovärdiga relationer till familjehem, barn, föräldrar och släktingar i lugn och ro utifrån en medveten strategi.

Så vill jag runda av med att återvända till rubriken "varför har jag den här mamman och pappan". Min erfarenhet är att för de familjehemsplacerade barn som det gått väl för i livet, oavsett om de bott kvar hela uppväxten i samma familjehem, omplacerats, bott i släktinghem eller flyttat hem till sina föräldrar så är deras känsla av sammanhang avgörande. I det innefattas att förstå varför saker hänt, att försonas med sitt livsöde, att försonas med sina föräldrars eventuella brister som föräldrar, att blivit lyssnad på och kunnat påverka, att de blivit älskade och bekräftade av någon. Förutom av familjehemsföräldrarna behöver barnet hjälp av sina föräldrar och anhöriga som även de i sin tur behöver försonas med vad som hänt och känna

att de kunnat vara med och påverka barnets livsöde, både i negativa och positiva hänseende. Föräldrar och anhöriga behöver i sin tur hjälp av socialtjänsten genom att bli respekterade och lyssnade på och att de kompetenser och den kärlek som finns hos dem, tas tillvara, även när samhället ingriper till skydd för barnet.

På något sätt behöver föräldrar och anhöriga få en känsla av sammanhang kring barnets placering för att kunna förmedla detta till det placerade barnet för att det i sin tur skall kunna gå ut i livet med en förståelse varför jag har ”den här mamman och pappan.”

Litteraturlista

- Antonovsky A. (1991) Hälsans mysterium, Natur och Kultur
- Granhagen I. (1998) Fosterföräldrar från släkt och nätverk. Intervjuundersökning med åtta familjer. Belysning av frågeställningar, fördelar och svårigheter. Socialförvaltningen i Karlstad.
- Hansson B. & Knutsson M. (1987): Åtgärd: familjehemsplacering. Helsingborgs socialförvaltning. Stencilerad projektrapport.
- Hansson B. & Knutsson M. (1998): Så gick det sén. Fosterhemsplacerade på 70-talet.... Hur mår de idag?. Helsingborg stad.
- Hansson B. & Knutsson M. (2000): Hemma eller hemma i familjehem? Om ungdomars erfarenheter av familjehemsvård. Helsingborgs stad.
- Näslund, Ewa
- Bäckström, Hans (2003) artikel: Att utreda en familj som barnet är släkt med. Ur FSF- Föreningen för Socionomer inom Fosterbarnsvården 1/ 2003 s. 13-17.
- Vinnerljung B. (1992) 235 syskon med olika livsöden – en retrospektiv aktstudie.
- Meddelande från socialhögskolan nr 4, Lunds universitet.
- Vinnerljung B. (1993) Släktingplaceringar i fosterbarnsvården. Socionomens forskningssupplement, nr 3:3-10, Socionomen 6/93.
- Vinnerljung B. (1996 a): Fosterbarn som vuxna. Arkiv förlag, Lund.
- Vinnerljung B. (1996b): svensk forskning om fosterbarnsvården, Översikt. Stockholm. CUS skriftserie/Liber.

Summary in English

Why do i have this mother and father?.

Many of the children who have been in fostercare for many years have difficulties to cope with their life, to understand what really happened during their childhood and why different important decisions have been made.

From my experience after working many years in fostercare , I will describe in the article what I consider is important for children in fostercare. How they can be able to go out in life with a feeling of being part of something and have an understanding about their destiny.

Hans Bäckström, socialworker since 1983. Working with fostercare in Malmö from 1985 until 2001. Since 2001 Hans is working with family-treatment in Lund.

Since 1998 has Hans together with Ewa Näslund, Höör, developed educations for fosterparents within kinship-care and developed methods and educations for socialworkers involved in kinship-care. Mail: h.backstrom@telia.com